

HET GENTS KERKEPAD (Vervolg)

DE KERK EN HET KLOOSTER SINT-BARBARA (NU SINT-BARBARACOLLEGE) - JEZUIETEN - SAVAANSTRAAT

De geschiedenis van het Sint-Barbaracollege, met de daaraan verbonden kerk, is een vrij complex geheel die we voor een goed begrip in twee delen moeten opsplitsen: enerzijds de Jezüieten, als bestuurders van het Sint-Barbaracollege, en anderzijds de stichting in de Savaanstraat.

De Jezüieten

De eerste maal dat er Jezüieten naar Gent kwamen was in 1567. Met de toestemming van de abt van Sint-Pieters mochten ze toen prediken in de Sint-Baafskerk.

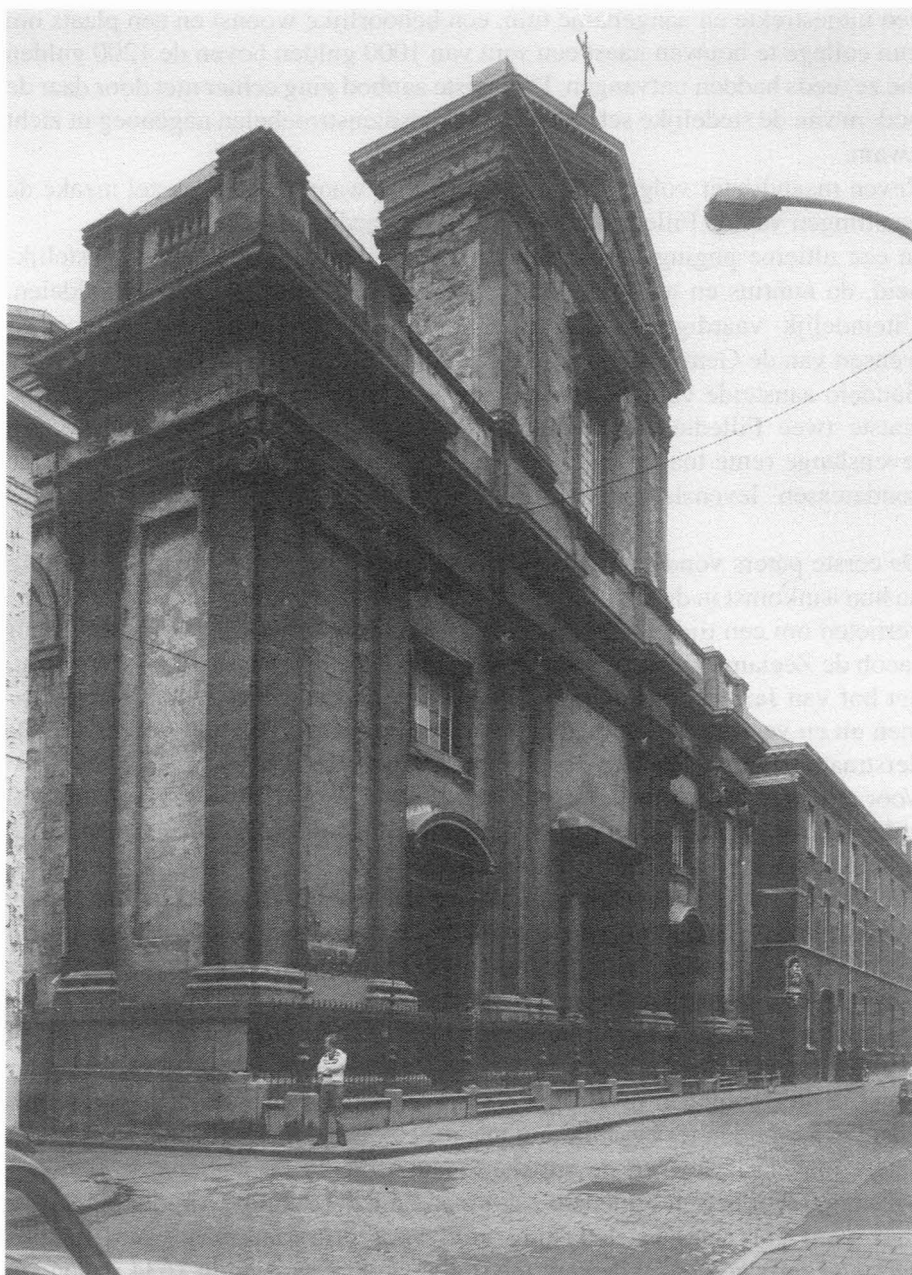
De orde, gesticht door Ignatius van Loyola, was in 1540 erkend geworden door Paus Paulus III. Hun aanvaarding in de Nederlanden gebeurde bij de vorstelijke brieven van 20 april 1556.

Na de val van de Gentse Calvinistische dictatuur vatten de schepen van Gent het plan op een college op te richten. Hiervoor zouden ze een beroep doen op de Jezüieten.

Het eerste verzoek van de schepenen aan de Jezüieten om naar Gent te komen en hier een college te stichten dateert van 1584. Net in dat jaar had de orde van Filips II de toelating gekregen om goederen in zijn rijk te verwerven. Niettegenstaande er op het verzoek niet werd ingegaan vestigden er zich dat jaar enkele paters tijdelijk te Gent onder de leiding van Philip Arents.

Op 5 december 1585 richtte het magistratuur een tweede verzoekschrift aan de Jezüieten en stelde hen voor alle goederen en renten te schenken die toebehoorden aan het Filledieusenklooster dat op dat ogenblik nog slechts bestond uit twee zusters.

Een nieuwe smeekbede aan de generaal van de orde dateert van 5 maart 1586. Toen beloofde het magistratuur van de stad aan de Jezüieten een goede bidplaats,



De Sint-Barbarakerk in de Savaanstraat.

een uitgestrekte en aangename tuin, een behoorlijke woonst en een plaats om hun college te bouwen naast een som van 1000 gulden boven de 1200 gulden die ze reeds hadden ontvangen. Dit laatste aanbod ging echter niet door daar de bodem van de stedelijke schatkist na de godsdiensttroebelen nagenoeg in zicht kwam.

Zeven maand later volgde een nieuwe poging waarbij het voorstel inzake de bezittingen van de Filledieusen terug werd opgediept.

In een ultieme poging verzochten de stadsbestuurders de Gentse geestelijkheid, de nuntius en ten slotte ook Paus Sixtus V in de zaak te bemiddelen. Uiteindelijk vaardigde de paus op 5 augustus 1589 een bul uit waardoor de wensen van de Gentse schepenen gewettigd werden en waarbij hij de abt van Baudelo aanstelde voor de uitvoering ervan. Ten gevolge hiervan werden de laatste twee Filledieusen "onteigend" en kregen ze als tegenprestatie een levenslange rente toegekend. Daarnaast genoten vier zogenaamde "bekeerde zondaressen" levenslang onderhoud.

De eerste paters vonden onderdak in de Gentse Sint-Pietersabdij. Reeds vlug na hun aankomst in de stad wezen de schepenen hen een huis aan dat ze daarna verlieten om een tijdje te verblijven in het huis van hun Gentse medebroeder Jacob de Zeelander. Daar bleven ze tot ze op 26 april 1591, in de Volderstraat, het hof van Jan van Hembyze aankochten. Later breidden ze hun eigendommen uit en verwierven ze alle percelen gelegen tussen de Paddestraat, de Volderstraat, de Korte Meer en de huidige Universiteitstraat.

Voor de aankoop van het Hof van Hembyze verleenden de schepenen 1000 gulden aan de Jezuïeten en een krediet van 1600 gulden om het gebouw aan te passen aan zijn nieuwe bestemming.

Toch zouden de schepenen nogmaals een smeekschrift moeten richten aan de Jezuïeten (op 25 mei 1591) en hen de belofte doen jaarlijks een steungeld van 1200 gulden te geven (22 november 1591) vooraleer op 14 maart 1592 het college werd geopend.

Op de plaats waar nu de Aula van de Gentse Rijksuniversiteit verrijst, bouwden tussen 1606 en 1619 de Jezuïeten hun kerk naar de plannen van broeder Hendrik de Hoeimaker uit Brugge. Daarvoor stelden de schepenen hen wekelijks vijftig gulden ter beschikking maar toen de last te zwaar werd konden de paters met de steun van de aartshertogen Albrecht en Isabella de stad een belasting laten heffen op iedere zak graan en iedere stoop wijn die binnen de stad werd gebracht. De belasting gold voor drie jaar maar werd telkens verlengd zelfs nog nadat de kerk reeds afgewerkt was. Nog in 1634 verlengde men de belasting, die in de volksmond het "Patersrecht" werd genoemd, voor een termijn van zes jaar.

De kerk werd toegewijd aan Sint Lieven, patroonheilige van de Stad Gent. Ze had een lengte van 171 voet en een breedte van 74 voet. Het was de laatste gotische kerk die de Jezuïeten in België bouwden.

Het witmarmeren beeld van Sint Lieven van Laurent Delvaux in de zuidertranseptarm van de Sint-Michielskerk is afkomstig uit deze kerk.

In de nacht van 1 januari 1679 vernielde een brand de spits van de toren en ging het dak van het college in de vlammen op.

De orde van de Jezuiten werd door Paus Clemens XIV in 1773 opgeheven en hun bezittingen overgemaakt aan de Oostenrijkers. De kerk van de Gentse Jezuiten schonk Jozef II in april 1784 aan de kanunniken van Sint-Veerle die op hun beurt door de Fransen werden uitgedreven op 12 januari 1798. Ondertussen had de Raad van Vlaanderen zich in de gewezen kloostergebouwen geïnstalleerd. Carolus Goos, heer van Gijzegem, kocht in 1786 het in 1623 door Antoon Triest geschonken altaar, dat zich nu nog in de Sint-Martinuskerk van Gijzegem bevindt.

De openbare verkoping van de kerk op last van de Franse bezetter vond plaats op 1 november 1798 en reeds op 23 november daarna werd begonnen met de afbraak. De toren liet men echter staan. Op 13 oktober 1801 liet men hem omvervallen door er een vuur onder aan te leggen.

Het duurde nog tot 1814 vooraleer de Orde van de Jezuiten door Paus Pius VII terug werd toegelaten. Maar te Gent moesten ze, vooral onder druk van de protestantse Koning Willem I, nog wachten tot 1830 om terug hun intrede te doen. De paters kochten in de Savaanstraat het gewezen Sint-Barbaraklooster om er hun college in onder te brengen. In 1833 volgde de aankoop van de voormalige abdij van Oost-Eeklo op de hoek van de Oude Houtlei en de (toenmalige) Bestormstraat. Daar bouwden ze een nieuwe kerk die ingewijd werd op 13 januari 1844. Na er meer dan honderd jaar verbleven te hebben stonden ze de kerk af aan het Hoger Sint-Lucasinstituut en sloten ze definitief hun "Residentie".

De stichting in de Savaanstraat

Op een perceel gelegen tussen de Savaanstraat en de Ketelvest, stichtte in 1423 Joris Vrancx, langs het toenmalige Jeruzalemsteegje, een godshuis van de "Zusters van het Gemene Leven". Deze zusters die geen kloosterregel hadden en geen geloften aflegden, leefden van de opbrengst van hun handenarbeid zoals spinnen en weven. Het hoofdgebouw verhief zich langs de kant van de Ketelvest, maar lagere gebouwen - in de vorm van een vierkant - reikten tot aan de Savaanstraat. Langs de oostzijde bevond zich een boomgaard die eindigde bij een klein gebouw aan de Ketelvest, de zogenaamde "Paterie".

In 1454 werd het godshuis, met de goedkeuring van de abt van de Sint-Pietersabdij, door de bisschop van Doornik omgevormd tot een klooster van reguliere kanunnikessen van Sint Augustinus.

Na de oprichting van het bisdom Gent en doordat een zeker verval van de kloostertucht was opgetreden, waren het vooral de bisschoppen Triest en de

Hornes die aan het Augustinessenklooster nieuwe en strengere normen oplegden.

Onder Jozef II werd het klooster op 17 maart 1783 opgeheven doch onder Keizer Leopold II, in 1790, terug hersteld om dan in 1796 door de Fransen afgeschafte te worden.

In 1803 liet de laatste overste, Scholastica Bataille, de gebouwen over aan het bisdom, die er tussen 1813 en 1833 - met onderbreking - een college en een klein seminarie inrichtte.

In 1833 besloot Mgr. Vandevelde, bisschop van Gent, het college in handen te geven van de Jezuïeten. Reeds in 1840 lieten deze een patersgebouw optrekken langsheen de Savaanstraat, ten oosten van de vroegere openbare kloosterkapel. Twee jaar later volgde de bouw van een nieuw schoolgebouw langsheen de Ketelvest met daarin onder andere een grote feestzaal, een kapel op de eerste verdieping en een slaapzaal op de tweede verdieping.

Het grootste werk moest echter nog beginnen. Dit werd het levenswerk van pater Prosper Coppens, rector van het Sint-Barbaracollege tussen 1848 en 1864 en daarna econoom tot 1870 - het jaar van zijn overlijden. Niet alleen liet hij het patersgebouw met een tweede verdieping en een zoldering verhogen, hij liet ook die vleugel met het schoolgebouw aan de Ketelvest verbinden door het optrekken van twee dwarsgebouwen. Bovendien werkte hij samen met architect Frans Steyaert jr. de plannen uit voor de bouw van een kerk. Volgens die plannen moest het een prachtige barokkerk worden die zich zou uitstrekken op het terrein van het vroegere zusterklooster tussen de Ketelvest en de Savaanstraat. Daartoe zou de loop van het Jeruzalemsteegje meer naar het westen toe moeten verplaatst worden. Met de goedkeuring en deels met de steun van de Stad Gent kochten de paters het huis van aannemer Hosten en de aanpalende terreinen aan. Zo ontstond een bredere straat die men van dan af de Sint-Barbarastraat zou noemen.

Wanneer men precies met de afbraak van het oude klooster begon is nu niet meer uit te maken. Vast staat dat de eerste steen voor de nieuwe kerk door de pauselijke nuntius werd gelegd op 24 mei 1855. Op 6 oktober 1858 kon men de kerk openstellen voor de gelovigen niettegenstaande het gebouw op verre na niet af was. De muren waren toen nog niet voorzien van bepleistering en de vloeren waren slechts voorlopig aangebracht. Voor de meubilering deed men vermoedelijk een beroep op de altaren, de biechtstoelen en het orgel uit de oude kloosterkapel. Pas dan brak men de oude kapel af om plaats te maken voor het dwarsgebouw dat samen met de kerk nog moest afgewerkt worden. Om de benarde financiële toestand van het college zelf niet nog meer te belasten had Prosper Coppens beslist dat de kerk moest gebouwd worden enkel met de hulp van giften. Stroomden deze in het begin overvloedig van alle



De Sint-Barbarakerk. Interieur.

kanten toe, na verloop van tijd verminderde de belangstelling. Het duurde dan ook een halve eeuw vooraleer de nieuwe kerk, toegewijd aan "De Geboorte van de Heer", volledig afgewerkt was. Toch werden een aantal bouwsels en versieringen niet uitgevoerd zoals de twee slanke torens aan de beide hoeken van de gevel, de halfverheven beeldhouwwerken aan de gevel en de koepel die vervangen werd door een platte bedaking. Dit alles kan niet verhinderen dat het interieur van de kerk tot de mooiste neo-barokrealisaties van Gent mag gerekend worden.

Bij het binnenkomen van de kerk valt vooral het hoofdaltaar op met zijn door acht zuilen gedragen altaarstuk dat zich bijna tot tegen het plafond verheft. Dit plafond was nog tot 1962 versierd met een muurschilderij uit het begin van deze eeuw die de triomferende Christus naast de aartsengel Michaël, die met zijn zwaard de neervallende Satan bestrijdt, voorstelde. Bij de opfrissing van de kerk overschilderde men deze schildering samen met de muurschilderijen in de zes zijkapellen die pas in 1911-1912 aangebracht waren.

Het centrale deel van het hoofdaltaar bevatte vroeger een schilderij die de geboorte van Christus voorstelde. Het was een werk van de in 1823 geboren Hasseltse schilder Godfried Guffens. In 1956 moest het schilderij plaats maken voor het grote marmeren beeld van O.L. Vrouw van Vlaanderen, afkomstig uit de vroegere kerk van de Jezuïetenresidentie in de Bestormstraat (nu Posteernestraat). Het is een werk van de Antwerpse beeldhouwer J.B. De Kuyper.

Het hoogkoor is daarnaast verrijkt met twee halfverheven beeldhouwwerken, rechts en links van het hoofdaltaar, die respectievelijk "Het offer van Abraham" en "David in de Tempel" voorstellen. Het zijn werken van de Leuvense beeldhouwer F. Vermeylen.

Onder de twee vooruitspringende balkons bevinden zich twee borstbeelden: rechts dat van de H. Ignatius en links dat van de H. Franciscus Xaverius. De beelden van de vier Evangelisten zijn mogelijks het werk van Mathias Zens. De twee zijaltaren vooraan zijn toegewijd aan de H. Barbara en de H. Aloysius van Gonzaga. Hiervoor maakte beeldhouwer F. Vermeylen de halfverheven achtergrond. Van deze laatste is ook de Piëta, uit 1865, die midden het grote zijaltaar, toegewijd aan "De goede dood" prijkt.

Het grote zijaltaar rechts is toegewijd aan de H. Ignatius van Loyola. Het zou door pater Prosper Coppens zelf zijn ontworpen en is uitgevoerd door het atelier van Mathias Zens. Het valt op door de vele beelden die de heiligen van de Sociëteit van Jezus voorstellen. Onderaan het altaar: de weergave van "Ignatius met zijn eerste gezellen in de crypte van Saint-Denis te Parijs".

Eveneens vervaardigd in het atelier Zens zijn de meeste biechtstoelen voorzien van mooie medaillons, de volledig in marmer uitgevoerde communiebank met verguld-koperen versieringen en de biechtstoel met marmeren medaillons. Onder de preekstoel: een Madonna met het kind Jezus omringd door Sint-Aloysius van Gonzaga, Stanislas Kontha en Sint-Jan Berchmans, de drie jeugdheiligen van de Sociëteit van Jezus.



Sint-Barbarakerk. Preekstoel.

"Solleget" was de gekende volkskundige Kennis
"werd in 1453 tijdens de Gemeente conferentie door de Bisschop van Bourgoigne
en de Heer van Estampes verworpen", zo zegt Sabatier.
In het boekje "Het boekje van Zuid-Vlaanderen" lezen we nog: "Tien minuten
vender de vermanende kappel van O. L. V. Van Kerselaer waarden in de bloeien-
de maand daerzaden belevaarder, doch ook kermisscheffers, molken.

Het orgel, uit 1886, is van de hand van de bekende Geeraardsbergse orgelbouwer Charles Anneessens.

BIBLIOGRAFIE

- De Potter Frans: Gent van de oudste tijd tot heden, Gent - 1882-1901, deel 4, p. 168-191.
- Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het Cultuurbezit in België - Architectuur - deel 4 nb - zw, p. 379 e.v.
- Van Werveke Alfons: Posternestraat en niet Bestormstraat, in Ghendtsche Tydinghen 1992, nr. 1, p. 47-48.
- Kluyskens Pierre: 400 jaar geleden werd het Jezuïetencollege in Gent plechtig geopend, in Ghendtsche Tydinghen 1992, nr. 2, p. 77-89.

David MAES
(t vervolgt)
